

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 13, Issue 2, No.49, Summer 2023, pp. 1- 2

Received: 17/12/2022 Accepted: 02/07/2023

Identifying Effective Drivers on Place Identity and Sense of Place with a Futurology Approach (Case Study of Kandovan Village)

Elnaz Abizadeh ¹ *, Soheyla Bakhtar ²

1- Assistant Professor, Department of Architecture and Urban Planning, Technical and Vocational University (TVU), Tehran, Iran
eabizadeh@tvu.ac.ir

2- PhD Candidate, Department of Geography and Rural Planning, Tabriz University, Tabriz, Iran
soheyla.bakhtar@tabrizu.ac.ir

Abstract

The present study aimed to identify the effective drivers of place identity and sense of place with a futurology approach in Kandovan's ancient village. This is an applied study based on its objective, and it is analytic and exploratory in terms of nature, with a futurology approach. Data were collected using documents and libraries. Qualitative data were gathered with the use of open questionnaires and document reviews, and quantitative data were prepared numerically by weighting Delphi questionnaires so that indicators and components in different dimensions were first collected and then provided to executive and academic elites who specialized in architecture and planning to identify the most influential factors according to their expertise. The elites were then required to score the identified factors in the framework of the cross-effects matrix using values of 0-3, according to their effectiveness or being affected. Findings based on the state of the dispersion plane of the factors indicate the system instability, with most of the variables dispersed around the diagonal axis of the plane. In addition, given the high scores of the effective drivers and those directly affected, 39 out of the 59 variables considered were eventually identified as Mic Mac output, influencing the future identity and sense of place in Kandovan village. The results show that among the 39 driving variables, originality, identity of the village, having a prominent place in architecture compared to contemporary buildings and commitment to maintaining it, a sense of beauty in the village, rooting and belonging, having a diverse combination of form and activity, simultaneous response to all social, economic and cultural needs, and reminiscence over time were the most effective and important.

Keywords: Identity and Sense of Place, Rural Sustainability, Driving Factors, Futurology, Kandovan Village, East Azerbaijan.

Introduction

One of the basic foundations of the stability of living in rural areas is the attachment of villagers to the village environment. In villages, history and collective memory have made the issue of identity and sense of place to be

*Corresponding Author

Abizadeh, E., & Bakhtar, S. (2023). Identifying Effective Drivers on Place Identity and Sense of Place with a Futurology Approach: Case Study of Kandovan Village. *Spatial Planning*, 13 (2), 1 - 2.

2476-3357 © The Author(s).

Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/SPPL.2023.136123.1687

20.1001.1.22287485.1402.13.2.2.1

of special importance. Therefore, identifying the factors that increase and develop the dependence and spatial connection of villagers is an important action and can be used as a guide for rural planners, designers, and decision-making institutions. Based on this, the main goal of the current research was to identify these factors and variables in Kandavan village through the science of future studies.

Materials and Methods

The current research is analytical and exploratory based on the method and practical based on the goal. The data collection method is documentary and library. The statistical population of this research includes two groups of executive and academic elites and heads of rural households in Kandavan village. To select the sample size, the snowball sampling method was used among elites, followed by the targeted sampling method, and finally, 30 people were selected as a sample. To investigate the point of view of the local community, with the factors affecting the identity and sense of place, the opinions of 155 heads of households were used in full. To examine the issue in the first stage, 72 selected variables in the form of 14 factors were provided to experts. After reviewing their opinions in the second stage, 59 variables in the form of 13 factors were selected as the final list. In the next step, a questionnaire was formed in the framework of the matrix of cross-effects between the factors, based on the degree of influence and effectiveness, and the experts were asked to rate each of the variables with numbers from zero to three. The number 0 indicates no effect, the number 1 indicates a weak effect, the number 2 indicates moderate effects, and the number 3 indicates a high effect, and the potential relationship between the variables was indicated by the letter (p). On the other hand, to examine the views of household heads, Friedman's test was used in SPSS 26 software.

Research Findings

The findings showed that after entering the questionnaires, the results after four times of cross-effects data rotations had 100% favorability, which indicates the favorable validity of the questionnaire. The filling rate of the matrix is 91.73% and this indicates that more than 90% of the factors influence each other. Out of the 59 investigated variables, 17 variables are in the influencing variables group, 23 variables are in the two-dimensional category, three are independent variables, seven variables are in the dependent variables group, and finally six variables have regulatory status. To calculate the direct effects, after increasing the matrix by the software, 39 variables were selected as the key factors of identity and sense of place, which had the most direct and indirect effects. Also, among these key factors, the variables of originality and identity of the village, having a prominent position in architecture compared to contemporary buildings and the commitment to maintain it, the beautiful feeling of movement in the village, rootedness, and belonging, etc. have the greatest impact on identity and feeling. The results of 155 questionnaires distributed among the heads of households in Kandavan village based on Friedman's test showed that social interaction factors with an average rank of 9.33 and recognition with a rank of 9.27 were at the highest level. On the other hand, indifference to the place was evaluated with a rating of 3.40 at the lowest level. Examining the significance results of this test shows that the chi-square value of 432.816 was less than 0.05 and the significance level was 0.000. This statistic shows that there is a significant difference between the frequencies of the group and these differences are statistically confirmed.

Discussion of Results and Conclusion

The results of the research findings showed that the things that were chosen as drivers influencing the sense of place create this sense consciously and unconsciously among people and have caused the stability and durability of the village over many centuries and many years. By creating a favorable environment, these cases have created social life in this village. Also, emphasizing the values and identity in the village has led to the creation of a high-quality and memorable space that affects the perceptual quality of architecture, collective memory, and sense of place. By establishing social interaction, the villagers felt the pleasure of life in the village. This has provided a suitable platform for their life, which is the result of internal communication and environmental characteristics, and plays an important role in attachment to the village and maintaining a sense of place. The existence of various combinations of forms and activities has caused the sameness and uniformity to decrease, and because of the structural-physical characteristics of the special elements in the village, it has a special prominence compared to other places. It can be said that the existence of stone houses and special symbols in the village has added to the memorability of the place. In this village, the presence of native and regional values, traditional activities, and jobs has given it a special value and has made it of special importance from the political, economic, and social point of view, so that while taking the current physical organization of the village, its expansion can be done in an orderly manner as a part of the country's management system, given the opportunity to save the village as a living and dynamic heritage phenomenon.

شناسایی پیشران‌های مؤثر بر هویت و حس مکان با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد مطالعه: روستای کندوان)

الناز اَبی‌زاده* ، استادیار گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران

eabizadeh@tvu.ac.ir

سهیلا باختر، دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

soheyla.bakhtar@tabrizu.ac.ir

چکیده

سکونتگاه‌های روستایی مانند هر پدیده‌ای در معرض دگرگونی و آسیب قرار دارد. یکی از چالش‌های درخور تأمل، بی‌توجهی به حس مکان است که این بی‌توجهی از طرفی، باعث کم‌رنگ شدن جنبه‌های ادراکی و معنایی مکان شده و از طرف دیگر، پیوستگی احساسی با مکان، مورد غفلت واقع شده است؛ به طوری که ادامه این روند روستاها را از هویت و اصالت خود دور خواهد کرد و آنچه می‌ماند، تنها شالوده‌ای از تفکرات ناهمخوان با بستر است. این مسئله در گذر زمان حضورپذیری و سرزندگی مکان را تحت تأثیر قرار خواهد داد و در نهایت، تعداد بی‌شماری از روستاها با خالی شدن از سکنه، از بین خواهد رفت. به همین سبب، در پژوهش حاضر کوشش شده است تا پیشران‌های مؤثر بر هویت و حس مکان با رویکرد آینده‌پژوهی در روستای کندوان شناسایی شود. روش پژوهش حاضر براساس هدف کاربردی و از نظر ماهیت، براساس روش علم آینده‌پژوهی، تحلیلی و اکتشافی است. همچنین، داده‌ها به روش اسنادی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. در این پژوهش داده‌های کیفی با پرسشنامه باز و بررسی اسناد به دست آمده و داده‌های کمی نیز به صورت عددی و از وزن‌دهی پرسشنامه‌های دلفی استخراج شده است. یافته‌ها و نتایج براساس وضعیت صفحه پراکندگی عوامل بیانگر ناپایداری سیستم است و بیشتر عوامل حول محور قطری صفحه پراکنده است. همچنین، از بین ۵۹ متغیر، (بنا به بیشترین امتیاز تأثیرپذیر و تأثیرگذار مستقیم) ۳۹ عامل به عنوان خروجی میک‌مک در آینده هویت و حس مکان در روستای کندوان اثرگذار است. از نوآوری پژوهش حاضر می‌توان به درک عمیق نیازهای مخاطبان و شناسایی پیشران‌های مؤثر بر حس مکان و درهم‌تنیدگی آنها به عنوان ایده‌ای نو اشاره کرد؛ زیرا موجب ایجاد پویایی و ماندگاری در نواحی روستایی می‌شود و در نهایت، دستیابی به توسعه پایدار را به عنوان یکی از ارزشمندترین میراث طبیعی امکان‌پذیر می‌کند.

واژه‌های کلیدی: هویت و حس مکان، پایداری روستایی، عوامل پیشران، آینده‌پژوهی، روستای کندوان، آذربایجان شرقی.

*نویسنده مسئول

ابی زاده، الناز، باختر، سهیلا. (۱۴۰۲). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر هویت و حس مکان با رویکرد آینده‌پژوهی؛ مورد مطالعه روستای کندوان. *میرنامه ریزی فضایی*، ۱۳

(۲)، ۴۴-۲۱.

مقدمه

شناخت مکان را می‌توان به شناخت هویت تعبیر کرد؛ به این معنا که با شکل بخشیدن و تعریف مکان، شناخت آن قابل درک می‌شود و به دنبال آن انسان جایگاه خود را در عالم پیدا می‌کند و در نهایت، هویت ظاهر می‌شود (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۱). یکی از مهم‌ترین شاخص‌های ارتباط انسان با مکان، حس مکان است که در تداوم حضور شخص در آن مکان نقش مؤثری دارد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۳؛ حق‌پرست و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۰۴). تعلق به مکان جایگاه و نقش مؤثری در مباحث جغرافیای انسانی دارد (Ujang, 2012: 158). احساس تعلق به مکان بر حفاظت از محیط و بازگشت به مکان و ماندن در آنجا اثرگذار است (Trell et al., 2012: 141). حس مکان پیوندی زنده و پویاست که شخص به دنبال تعلق و دلبستگی به مکان، رضایتمندی از مکان و تعهد به مکان آن را گسترش می‌دهد (Shamai, 1991: 349). این حس سبب تبدیل فضا به مکانی با ویژگی‌های حسی و رفتاری خاص برای شخص می‌شود که علاوه بر فراهم کردن زمینه راحتی برای مکان، از روابط اجتماعی و مفاهیم فرهنگی مدنظر افراد در یک مکان برجسته و مشخص پشتیبانی می‌کند که از طرفی، موجب یادآوری تجربه‌های گذشته و از طرف دیگر، وسیله‌ای برای حصول هویت می‌شود. در دنیای امروز حس مکان کم‌رنگ‌تر شده و حس لامکانی همچون مسئله‌ای نو مورد توجه انسان است؛ زیرا گذر زمان و گسترش فناوری علاوه بر آنکه چالش‌های زیادی را در نحوه زندگی به وجود آورده، محیط را نیز تحت تأثیر خود قرار داده است. سکونتگاه‌های روستایی مانند هر پدیده‌ای به‌طور مستمر، دستخوش تغییر و تحول است. سکونتگاه‌های روستایی ایران نیز با مشکلات فراوانی روبه‌روست که فهم و ادراک نیازهای ساکنان روستاها و شناسایی آنها موجب بهبود زندگی و حصول توسعه پایدار در مناطق روستایی می‌شود (عیسی‌لو و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۸). طی دهه‌های اخیر اقدام‌های متعدد سازمان‌ها و ارگان‌های گوناگون از یک‌طرف و روندهای نوجویی در زمینه‌های اجتماعی-اقتصادی از طرفی دیگر، موجب تغییرات و دگرگونی‌هایی در مناطق روستایی شده است؛ به طوری که نمودهای متعدد این تغییرات و دگرگونی‌ها به صورت‌ها و زمینه‌های گوناگون به‌خصوص در ابعاد کالبدی، نمود یافته و قابل‌ردیابی است (سرتیپی‌پور، ۱۳۸۸: ۴۸). نگرشی نو به روستاها و مسائل آن درباره منابع قابل‌برداشت، امکانات تولیدی و زیربنایی در چارچوب سیاست‌های کلان و هدف‌های آشکار در بستر آینده‌نگری، این قابلیت را دارد که مشکلات روستاییان را حل کند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲)؛ بنابراین دارایی‌ها و توانایی‌های کنونی و آینده می‌تواند روستاییان را به استفاده طولانی‌مدت از منابع طبیعی توانمند و زمینه پیشرفت روستا را تقویت کند (Faiz et al., 2012: 3). زیرا در موقعیت کنونی، عوامل طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی علاوه بر تضمین پایداری و بقا روستاها، موجبات ماندگاری و جذب جمعیت آن را فراهم می‌کنند (Argent et al., 2009: 15). یکی از پایه‌های اساسی پایداری سکونت در نواحی روستایی، تعلق خاطر روستاییان به محیط روستاست. در روستاها تاریخ، خاطره جمعی، فرهنگ و پیشینه موجب شده است که موضوع هویت و حس مکان اهمیت ویژه‌ای داشته باشد. یکی از مشکلات گریبان‌گیر جوامع روستایی ایران، دل‌کندن از روستا، مهاجرت و تخلیه روستاست. آمار سرشماری‌های نفوس و مسکن نیز تأییدکننده این موضوع است؛ بنابراین شناسایی عواملی که زمینه وابستگی و پیوند مکانی روستاییان را افزایش و توسعه دهد و به‌عنوان راهنما در اختیار برنامه‌ریزان روستایی، طراحان و نهادهای تصمیم‌گیرنده قرار گیرد،

می‌تواند راهگشا باشد. این روش شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر حس مکان است که به‌کارگیری آن موجب کاربست مؤلفه‌های تأثیرگذار در حوزه‌های گوناگون می‌شود؛ از این رو هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی این عوامل و متغیرها در روستای کندوان با علم آینده‌پژوهی است؛ زیرا مطالعات مربوط به آینده‌نگاری در ایران با وجود گسترش آن در دهه‌های اخیر در اغلب حوزه‌ها، هنوز نیاز به فعالیت‌های بنیادین برای ارتقای نگرش مدیران در راستای تفکر آینده‌پژوهانه و آشنایی آنها با مفاهیم، اصول و روش‌های آینده‌نگاری دارد. متخصصان به آینده‌نگاری در زمینه هویت و حس مکان در مناطق روستایی کمتر توجه کرده‌اند. به همین دلیل، محدودیت مطالعات صورت گرفته در زمینه موضوع مطالعه‌شده، عامل اصلی برای بررسی موضوع حاضر بوده است.

پیشینه پژوهش

جوان فروزنده و مطلبی (۱۳۹۰) پژوهشی با عنوان «مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل‌دهنده آن» انجام داده‌اند. محققان در این پژوهش عوامل تشکیل‌دهنده حس تعلق به مکان را بررسی کردند. نتایج نشان داد که حس تعلق به عنوان ملاک‌های سنجش مکان‌های باکیفیت است و خصوصیات کالبدی، روابط اجزا و فعالیت‌های اجتماعی نقش اساسی در ایجاد حس تعلق به مکان دارند.

افراسیابی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی حس تعلق به مکان در محلات شهر خرم‌آباد» به بررسی این موضوع پرداختند که حس تعلق به مکان در محله‌های شهر خرم‌آباد در چه وضعیتی قرار دارد. نتایج نشان داد که وجهه مکان، قدمت مکان، دسترسی به خدمات در مکان، نمای خیابان‌ها، بافت مکان، پوشش گیاهی، وجود و یا نزدیکی اماکن تفریحی و گذراندن اوقات فراغت در مکان از عواملی است که بر حس تعلق به مکان اثرگذار بوده است.

احمدی و همکاران (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان «عوامل تأثیرگذار بر حس تعلق در فرآیند بازآفرینی در بافت مسکونی اطراف حرم حضرت امام رضا (ع)، محله نوغان» انجام داده‌اند. فرضیه مطرح شده در این پژوهش آن بود که در فرآیند بازآفرینی بافت مسکونی اطراف حرم امام رضا (ع) چه عواملی بر حس تعلق اثرگذار است. محققان عوامل مؤثر بر شکل‌گیری حس تعلق به مکان را متأثر از شخص و مکان اطراف او دانسته‌اند؛ به‌گونه‌ای که عوامل محیطی شامل عوامل کالبدی، اجتماعی و فعالیت‌های موجود و عوامل فردی شامل خصوصیات فردی و تصورات ذهنی است. حاتمی خانقاه و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «سنجش حس مکان در روستاهای جابه‌جاشده پس از سانحه (مطالعه موردی: روستای کنزق، استان اردبیل)» سنجش حس مکان را در روستاهای جابه‌جا پس از سانحه بررسی کردند. محققان به این نتیجه رسیدند که حس مکان و رضایت ساکنان از روستای جدید به‌علت برخورداری از امکانات بیشتر رفاهی افزایش یافته و تنها مؤلفه هویت کاهش یافته است.

حیدری و جمشیدی (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان «تحلیل ارتباط میان دو مفهوم هویت مکان و دلبستگی به مکان در فضاهای باز شهری (نمونه موردی: باغ ارم شیراز)» انجام داده‌اند. محققان در زمینه ارتباط میان دو مفهوم هویت مکان و دلبستگی به مکان در فضاهای باز شهری با تحلیل ارتباط میان دو هویت مکان و دلبستگی به مکان، چگونگی ارتباط نظری و تجربی میان دو مفهوم هویت مکان و دلبستگی به مکان را در سطح فضای باز شهری بررسی کرده‌اند. نتایج

پژوهش نشان داد که احساسات فردی، پیکره‌بندی فضایی و زمان در شکل‌گیری دلبستگی به مکان و هویت مکان اولویت بیشتری دارند. همچنین، خاطره‌ها و رویدادها در دلبستگی مکان و کنش‌های اجتماعی، تأثیر بیشتری در شکل‌گیری هویت مکانی دارند.

Scanell & Gifford (2010) در پژوهشی با عنوان «تعریف پیوست مکانی: یک چارچوب سازمان‌دهی سه‌جانبه» مدل سه‌وجهی از حس تعلق به مکان ارائه کرده‌اند که شامل ابعاد شخصی، روان‌شناسانه و مکانی است. ابعاد شخصی به معنای فردی و مشخص است و ابعاد روان‌شناسانه شامل اجزا محرک، رفتاری و شناختی است و ابعاد مکانی تأکید بر خصوصیات مکانی حس تعلق دارد که شامل سطح‌های فضایی و به‌طور برجسته، مؤلفه‌های کالبدی و اجتماعی می‌شود. همچنین، در این پژوهش به کاربردهای بالقوه تعلق مکانی نیز توجه شده است.

Tan et al. (2018) پژوهشی با عنوان «حس مکان و پایداری میراث فرهنگی ناملموس - مورد جورج تاون و ملاکا» انجام داده‌اند. محققان برای بررسی حس مکان و پایداری میراث فرهنگی ناملموس دریافتند که احساس از دست دادن، احساس عدالت و رسالت به‌عنوان سه عامل اصلی در پیوند شخص به مکان اثرگذار است؛ زیرا موجبات مشارکت جامعه و فرد را در حفاظت میراث فرهنگی فراهم می‌کند.

Newell & Canessa (2018) در پژوهشی با عنوان «از حس مکان تا تجسم مکان: بررسی روابط افراد-مکان برای بینش در مورد توسعه ژئو تجسم‌ها» روابط افراد-مکان را بررسی کردند تا به بینش درباره ژئو تجسم‌ها دست یابند. هدف محققان در این پژوهش بررسی سطح‌های حس مکان و تجسم آن در روابط بین مردم و مکان بوده است. آنها به این نتیجه دست یافتند که جنبه‌های گوناگون حس مکان و نگرانی درباره مکان بر عناصر مکان (تجسم ذهنی از مکان) و بر چشم‌انداز اشخاص در این تجسم‌ها مؤثر است.

Masterson et al. (2019) در پژوهشی با عنوان «احساس مکان در سیستم‌های اجتماعی-بوم شناختی: از نظریه تا تجربی» احساس مکان را در سیستم‌های اجتماعی-بوم‌شناسی شناسایی و بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد که محدودیت محیطی همچون تغییرات اقلیمی موجب کاهش حس تعلق به مکان می‌شود.

Grenni et al. (2020) در پژوهشی با عنوان «بعد درونی تحول پایداری: حس مکان و ارزش‌ها چگونه از شکل‌دهی به مکان پایدار پشتیبانی می‌کنند؟» چگونگی پشتیبانی از مکان پایدار را با حس مکان و ارزش‌ها بررسی کردند. نتایج نشان داد که حس مکان از جمله عوامل کلیدی مؤثر در پایداری محلات است و با تقویت آن می‌توان موجبات پایداری محلات را فراهم آورد.

Vink & Varro (2021) در پژوهشی با عنوان «دویدن روتردام: در مورد اینکه چگونه مشارکت مردم محلی در رویدادهای دویدن حس مکان را در آنها تقویت می‌کند؟» چگونگی اثرگذاری مشارکت مردم را در رویدادهایی مانند دویدن بر حس مکان بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد که نوآوری و تحولات مثبت در فضای زندگی روزمره با توجه ویژه به مشارکت فعال افراد در امور متعدد شهری می‌تواند به‌عنوان عامل مؤثر در ارتقای سطح حس تعلق به مکان مورد توجه قرار گیرد.

بررسی پژوهش‌های انجام‌شده بیانگر این است که اغلب تمرکز پژوهشگران بر جوامع شهری بوده است و خلأ پژوهش در روستاها به‌شدت وجود دارد و تاکنون پژوهشی مبنی بر بررسی پیشران‌های مؤثر بر هویت و حس مکان

در روستاها با رویکرد آینده‌پژوهی، صورت نگرفته است. یکی از مشکلات معاصر محیط‌های روستایی ایران، مهاجرت و تخلیه روستاهاست. به همین خاطر، درک عمیق نیازهای مخاطبان و شناسایی پیشران‌های مؤثر بر حس مکان و درهم‌تنیدگی آنها به‌عنوان ایده‌ای نو از طرفی، موجب ایجاد پویایی و ماندگاری در نواحی روستایی به‌عنوان یکی از ارزشمندترین میراث طبیعی شده و از طرف دیگر، موجبات دستیابی به توسعه پایدار را فراهم کرده است.

مبانی نظری پژوهش

رویکرد آینده‌پژوهی از اوایل دهه ۷۰ میلادی به‌عنوان ابزار سیاست‌گذاری در ژاپن استفاده و در اوایل دهه ۹۰ میلادی به‌صورت گسترده با مشارکت نهادهای بین‌المللی به کار گرفته شد (زالی و عطریان، ۱۳۹۵: ۱۱۱). این روش ملاحظه، طیفی از آینده‌های باورکردنی را برای تصمیم‌سازان میسر کرد (دل‌انگیزان و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۰۳). به‌طور کلی، رویکردهای فلسفی به آینده شامل اولین رویکرد از جمله داده‌هایی از گذشته و حال است که از نیاز به شناخت، آگاهی از مقصد جهان و تغییرات شتابان به وجود می‌آید و راه‌های احتمالی به‌سوی آینده ممکن را تصویرسازی می‌کند (Godet, 2011: 2). دومین رویکرد به این معناست که آینده با اموری به وجود آمده است که اشخاص رویای شکل‌گیری آن را دارند و متأثر از انعکاس پرتین آرمان‌شهرهاست. رویکرد سوم ترکیبی از دو رویکرد قبلی است که در آن دیدگاه اشخاص به آینده را یک پروژه تلقی می‌کند (فاتح‌راد و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۱). یکی از عناصری که در آینده‌پژوهی می‌تواند اهمیت زیادی داشته باشد، حس مکان است؛ زیرا تغییرات آن با روند شهرنشینی و گسترش شتابان آن در اوایل قرن بیستم متحول شده است. بر این اساس، سیاست‌گذاران پیوسته به مسائل زیربنایی و اصولی درباره رشد و آثار آن در آینده توجه می‌کنند.

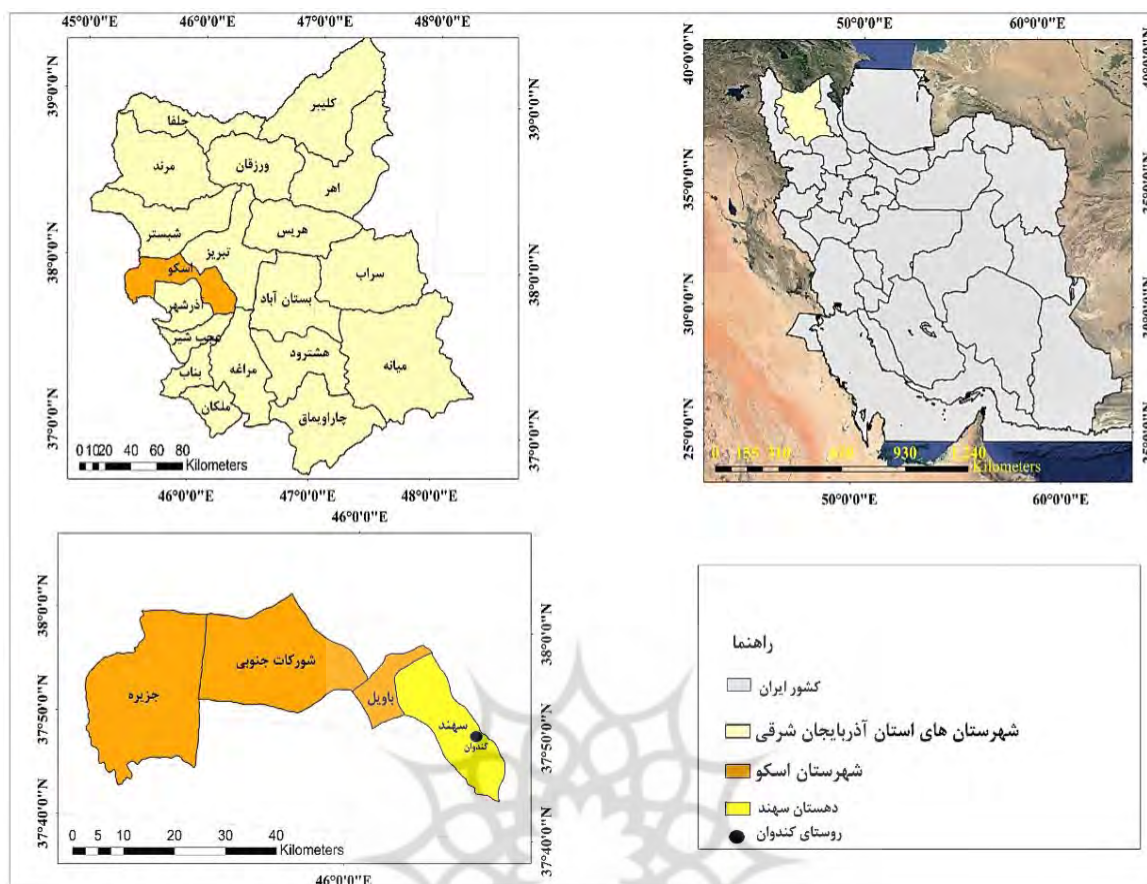
حس مکان با ادراک معنادار به وجود می‌آید سطح‌های مختلف تعامل میان انسان و محیط توجه می‌شود. ادراک معنا شامل ابعاد فیزیکی، شخصی و اجتماعی است که با تمرکز بر ساختار کالبدی، احساسات و ارزش‌گذاری‌های فردی، فعالیت‌ها و روابط اجتماعی تبیین می‌شود. معانی آنی و ابتدایی، معانی کارکردی و ابزاری و نیز معانی ارزشی و نمادین، سلسله‌مراتبی از سطح‌های مکان در این چارچوب است (کلالی و مدیری، ۱۳۹۱: ۴۵). از نظر Steele Fritz (1981) اصلی‌ترین عوامل کالبدی مؤثر بر حس مکان در بردارنده اندازه، درجه محصوریت، تضاد، فاصله، مقیاس، بافت، صدا، رنگ، بو و تنوع بصری است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۴). همچنین، ویژگی‌هایی همچون تاریخ، هویت، توهم و تخیل، رمز و راز، لذت و شگفتی، امنیت، شور و سرزندگی و خاطره نیز سبب برقراری ارتباط متمرکز با مکان می‌شود (محفوظی، ۱۳۹۱: ۳). طبق بررسی‌های Shamai (1991) سطح‌های گوناگون حس مکان، شامل سه مرحله اصلی تعلق به مکان، دلبستگی به مکان و تعهد به مکان است (Shamai, 1991). این حس را در هفت سطح: ۱- بی تفاوت بودن به مکان؛ ۲- آگاهی از قرارگیری در یک مکان؛ ۳- تعلق به مکان؛ ۴- دلبستگی به مکان؛ ۵- یکی شدن با هدف‌های مکان؛ ۶- حضور در مکان؛ ۷- فداکاری برای مکان، طبقه‌بندی می‌کند (جوان‌فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰: ۲۱). حس مکان از مهم‌ترین مفاهیم مرتبط با مکان است که زمینه ایجاد محیط‌های باکیفیت را فراهم می‌کند (Zetter & Boano, 2010: 207) و در آن اشخاص تمایل به مکان و حفاظت فیزیکی را در خود درک می‌کنند

(Hidalgo & Hernandez, 2001: 274). از دیدگاه Relph وابستگی مکانی به‌طور ناخودآگاه ایجاد می‌شود و آشنایی و مؤانست با مکان از قسمت هوشیار آگاهی زوده می‌شود. از نظر Relph این سطح وابستگی، ریشه‌داری تلقی شده و برای حس مکان هفت سطح از بیرونیت و درونیت تبیین شده است (Relph, 1976: 11; Falahat, 2006: 55) که بی‌خانمانی و از خود بیگانگی تا تعلق مکانی و هویت کامل و عمیق با مکان را شامل می‌شود. به‌طور کلی حس مکان ناشی از معانی و مشخص‌کننده نوع ارتباط مخاطب با مکان و استمرار فعالیت‌های آن است (فلاح و نوحی، ۱۳۹۱: ۱۹).

حس مکان از نظر پیشینه مطالعات انجام‌شده در حوزه‌های علوم انسانی با دیدگاه‌ها و روش‌های مختلف علمی، توصیفی و پدیدارشناختی تعریف و تبیین شده است. در واقع، درباره این مفهوم دو دیدگاه اصلی وجود دارد: ۱- دیدگاه فلسفی: این دیدگاه بر رویکرد پدیدارشناسی استوار است. از نظرگاه پدیدارشناسان، حس تعلق به مکان به مفهوم ارتباط با مکان و فهم آن با گذشت زمان گسترش و عمق پیدا می‌کند. دیدگاه دوم (روان‌شناسی محیطی) بر پایه ارتباط تعاملی شخص با مکان است (Devin Wright & Howes, 2010: 562). در دیدگاه دوم، مکان قسمتی از محیط جغرافیایی است که متأثر از خصوصیات ذهنی و معنایی است و در روندی همچون شناخت، احساس و ادراک معنا می‌یابد و در نهایت، به فرآیند شناختی، عاطفی و رفتاری در شخص منتج می‌شود (Gifford, 2002: 5). با توجه به ویژگی بین‌رشته‌ای حس مکان، علوم متعددی از جمله علوم اجتماعی، روان‌شناسی، معماری، جغرافیا، علوم سیاسی، علوم محیطی و شهرسازی به ارائه نظریه و پژوهش در این زمینه پرداخته‌اند. با وجود مفهوم بین‌رشته‌ای و چندوجهی حس مکان، بیشتر محققان به‌صورت تکرار شونده‌ای و دانش تخصصی خود به این موضوع توجه کرده‌اند. با بررسی پژوهش‌های انجام‌گرفته در زمینه‌های متعدد و از دید جامع‌نگر، زمینه پژوهش‌ها در ارتباط با حس مکان را می‌توان در ابعاد عملکردی-فعالیتی، انسانی-اجتماعی و محیطی-کالبدی دسته‌بندی کرد.

محدوده مطالعه شده

روستای کندوان در فاصله ۵۲ کیلومتری جنوب غربی تبریز و ۲۵ کیلومتری جنوب اسکو و در بخش اسکو (در ضلع غربی کوه اسکو) واقع شده است. این روستا از توابع شهرستان اسکو در استان آذربایجان شرقی است. براساس آمار سال ۱۳۹۵ در مرکز آمار ایران، این روستا ۴۵۰ نفر و ۱۵۵ خانوار دارد که شامل ۲۲۲ نفر مرد و ۲۲۸ زن است. شکل ۱ بیانگر منطقه مطالعه شده است. کندوان در ارتفاع ۲۲۰۰ متری قرار دارد که متوسط روزهای یخبندان در سال ۱۵۶ روز است. بیشترین میزان یخبندان در آذر، دی، بهمن بوده و کمترین آن در اردیبهشت و شهریور است و ماه‌های خرداد، تیر و مرداد بدون یخبندان است. براساس داده‌های دانشگاه تهران میزان زلزله‌های اخیر در منطقه سهند بیش از ۴/۵ ریشتر نبوده است. روستای کندوان ۱۲۰ هکتار زمین آبی و ۲۰۰ هکتار زمین دیمی دارد که این میزان بیشتر مربوط به کشت گندم است. سهم کشاورزی به‌طور متوسط، ۱ هکتار زمین آبی و ۱/۶ هکتار زمین دیمی است.

شکل ۱: معرفی منطقه مطالعه‌شده (منبع: ترسیم نگارندگان)

Figure 1: Introduction of the Studied Area

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر براساس روش علم آینده‌پژوهی، تحلیلی و اکتشافی و براساس هدف کاربردی است. همچنین، داده‌ها به روش اسنادی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. داده‌های کیفی با پرسشنامه باز و بررسی اسناد به دست آمد و داده‌های کمی نیز به صورت عددی و وزن‌دهی پرسشنامه‌های دلفی استخراج شد؛ به گونه‌ای که در ابتدا شاخص‌ها و مؤلفه‌ها در ابعاد مختلف جمع‌آوری و در اختیار ۳۰ نفر از نخبگان اجرایی و دانشگاهی که در زمینه مدنظر تخصص داشتند، قرار داده شد. برای انتخاب حجم نمونه در ابتدا از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی و سپس از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. در این پژوهش، پژوهشگر بنابر زمینه‌فعالیتی و تخصص افراد، اشخاص خبره را انتخاب و سپس از آنها درخواست می‌کند تا براساس تخصص خود عواملی را شناسایی کنند که بیشتر از بقیه عوامل اثرگذار هستند. بر این اساس در مرحله اول ۷۲ متغیر انتخاب و در قالب ۱۴ عامل در اختیار متخصصان قرار داده شد. در مرحله دوم پس از بررسی نظرهای آنها ۵۹ متغیر در قالب ۱۳ عامل به‌عنوان فهرست نهایی انتخاب شد. جدول ۱ فهرست نهایی این عوامل و متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول ۱: عوامل و متغیرهای مؤثر هویت و حس مکان

Table 1: Factors and Changes in Identity and Sense of Place

کد	متغیر	عامل	کد	متغیر	عامل
In1	بی تفاوتی از حرکت در مسیرها و کران‌ها	بی تفاوت بودن به مکان	R1	داشتن تصویر ذهنی خوب	شناخت
In2	بی تفاوت بودن به مردم، روستاییان، رویدادها و تعاملات در روستا.		R2	آگاهی از موقعیت مکانی	
In3	بی تفاوت بودن به ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی روستا.		R3	آشنایی با اهالی روستا	
In4	بی تفاوت بودن به تخریب روستا.		R4	احساس نزدیکی به بناها و فضاها	
A1	آگاهی از بناها و عناصر معماری روستا	آگاهی از قرارگیری در مکان	R5	احساس نزدیکی به ساکنان و گروه‌های اجتماعی	خوانایی
A2	داشتن نقشه ذهنی مناسب از روستا.		Re1	بااهمیت بودن به سایر مکان‌ها	
A3	توصیف ویژگی‌ها و فضاهای روستا.		Re2	داشتن مقبولیت اجتماعی	
B1	تعلق به فضاها و مکان‌های مختلف روستا.	تعلق به مکان	Re3	پیوستگی خوب و قابل درک میان فضا و مکان	تناسب محیطی
B2	پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های مکانی.		Re4	داشتن ترکیب متنوع از فرم و فعالیت	
B3	پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های معماری و تاریخی.		Re5	برخورداری از ویژگی‌های ساختاری و عناصر خاص	
B4	احساس تعلق و احترام به تمام بخش‌های روستا و حفاظت از آن.	دلبستگی به مکان	E1	تناسب و سازگاری با نیازها	تعامل اجتماعی
At1	احساس لذت از حضور در روستا		E2	احساس امنیت و اطمینان خاطر	
At2	یک مجموعه تاریخی ویژه		E3	دارابودن امکانات متنوع برای تمام افراد و گروه‌ها	
At3	حس زیبابودن حرکت در روستا		E4	داشتن کیفیت و تنوع پذیرفتنی درباره فضاهای جمعی و عمومی	
At4	ریشه‌داری و تعلق	یکی شدن با هدف‌های مکان	I1	دارابودن ارتباطات اجتماعی	خاطره‌انگیزی
At5	تمایل به ادامه حضور در روستا		I2	وجود اطمینان، دوستی و علاقه	
At6	علاقه‌مند نبودن به ترک روستا		I3	تداوم برقراری ارتباطات اجتماعی	
At7	احساس تعهد به روستا برای حفظ و دفاع از آن		I4	برگزاری مشارکت در مراسم سنتی و اصیل روستا	
U1	الفاکننده هویت و اصالت	هدف‌های مکان	M1	یادآوری رویدادهای خاطره‌انگیز	تعامل اجتماعی
U2	ایجاد یک مجموعه بی نظیر از فضای زنده و پویا به همراه ساختار کالبدی		M2	شکل‌گیری وقایع و رویدادهای تاریخی	
U3	پاسخگویی همزمان به تمام نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی		M3	پیوستگی با گذشته توسط خانه‌های سنگی و نمادهای خاص	
U4	ساختار انسان‌محور روستا		M4	وجود فعالیت‌های ویژه	
P1	احساس تعهد به حفاظت از روستا		M5	احیا مشاغل سنتی	

P2	مشارکت در نگهداری و حفاظت از روستا	حضور در مکان	M6	مرمت ساختمان‌های آسیب‌دیده تاریخی	رضایتمندی
P3	تشکیل گروه‌های محلی برای بهتر شدن کیفیت فضای روستایی		M7	خاطره‌انگیزی در اثر گذشت زمان	
P4	تمایل به ماندگاری در روستا		M8	وجود گردشگران	
Sa1	جلوگیری از مخدوش و نابودکردن روستا	فداکاری برای مکان	S1	احساس راحتی، آسایش و آرامش	
Sa2	اصالت و هویت داشتن روستا		S2	مناسب بودن از لحاظ کسب‌وکار، رفاه و مطلوبیت	
Sa3	داشتن جایگاه برجسته در معماری نسبت به بناهای معاصر و تعهد در نگهداری از آن.		S3	پاسخگویی به نیازها، علایق و توقعات	
			S4	رضایتمندی کلی از روستا	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

در مرحله بعد پرسشنامه‌ای در چارچوب ماتریس اثرهای متقاطع بین عوامل، بر مبنای میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری تشکیل شد و از متخصصان درخواست شد تا به هریک از متغیرها با اعداد صفر تا سه امتیاز دهند. عدد صفر بیان‌کننده نبود تأثیر، عدد یک گویای اثر ضعیف، عدد دو بیان‌کننده اثرهای متوسط و عدد سه گویای تأثیر زیاد است. ارتباط بالقوه بین متغیرها با حرف (p) نشان داده شد. در نهایت، امتیازهای اعضای پانل در ماتریس متقاطع وارد و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هریک از عوامل و متغیرهای آن در چارچوب نرم‌افزار آینده‌نگاری میک‌مک سنجیده شد. نرم‌افزار میک‌مک با هدف تسهیل فرآیند تحلیل ساختاری (برای محاسبه‌های پیچیده ماتریس تحلیل اثرهای متقاطع) طراحی شد. در این نرم‌افزار شیوه سنجش ارتباط بین متغیرها از عدد صفر تا سه است. در این تکنیک اگر n میزان متغیرهای شناسایی شده باشد از ارتباط بین متغیرها، ماتریس $n \times n$ ایجاد می‌شود. ماتریس ایجاد شده را می‌توان با نمودار متناظر آن نیز به شکلی نشان داد که اثرگذاری هر متغیر بر دیگر پیکان‌ها نشان داده شود. همچنین، این امکان وجود دارد که میزان تأثیرگذاری را در بالای پیکان به صورت عددی نشان داد. نرم‌افزار می‌تواند با توجه به توپولوژی متغیرها، عوامل کلیدی را استخراج و آنها را رتبه‌بندی کند. نرم‌افزار میک‌مک روابط بین متغیرها را به نمودارها و اشکال ویژه تبدیل می‌کند و آنها را در خروجی نهایی نشان دهد. به صورت کلی، می‌توان بیان کرد که ماتریس‌های خروجی نرم‌افزار و نمودارهای آن شامل دو دسته است: ۱- ماتریس روابط غیرمستقیم بین متغیرها (MII) (Matrix of Indirect Influences) و نمودارهای مربوط با آن؛ ۲- ماتریس اثرهای مستقیم متغیرها (MDI) (Matrix of Direct Influences). نمودارهای آن نرم‌افزار در ماتریس اولیه، ماتریس روابط بالقوه مستقیم بین متغیرها (MPDI) (Matrix of Potential Direct Influences) و ماتریس روابط بالقوه غیرمستقیم بین متغیرها (MPII) (Matrix of Potential Indirect Influences) را در صورتی محاسبه می‌کند که روابط بالقوه بین متغیرها مشخص شده باشد. در پژوهش حاضر برای بررسی دیدگاه روستاییان درباره عوامل مؤثر بر هویت و حس مکان از نظرهای ۱۵۵ سرپرست خانوار به صورت تمام‌شماری استفاده شد؛ بدین گونه که براساس ۵۹ متغیر استخراج شده از پنل، پرسشنامه‌ای براساس طیف لیکرت طراحی شد. همچنین، برای تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه از آزمون فریدمن

در نرم‌افزار spss 26 بهره‌گرفته شد.

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل

در پژوهش حاضر که برای شناسایی پیشران‌های کلیدی هویت و حس مکان در روستای کندوان انجام شده با استفاده از روش دلفی از نظرهای ۳۰ نفر از کارشناسان در بخش‌های مختلف بهره‌گرفته شده است. نتایج حاصل از نمونه مطالعه‌شده (اعضای پنل) نشان می‌دهد که بیشتر اعضای پنل را زنان تشکیل دادند که ۶۰ درصد از اعضا را شامل می‌شود. از لحاظ میزان تحصیلات از بین سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد، دانشجوی دکتری و دکتری، بیشترین اعضای پنل (۱۳ نفر) مدرک کارشناسی ارشد داشتند (جدول ۲).

جدول ۲: ویژگی‌های فردی اعضای پنل

Table 2: Individual Characteristics of Panel Members

جنسیت	تعداد	درصد	میزان تحصیلات	تعداد	درصد
مرد	۱۲	۴۰	کارشناسی	۴	۱۳/۳۳
زن	۱۸	۶۰	کارشناسی ارشد	۱۳	۴۳/۳۳
رشته تحصیلی	تعداد	درصد	دانشجوی دکتری	۹	۳۰
برنامه‌ریزی روستایی	۱۱	۳۶/۶۶	دکتری	۴	۱۳/۳۳
معماری	۱۹	۶۳/۴۴	سن	تعداد	درصد
سمت سازمانی	تعداد	درصد	۲۰-۳۰ سال	۹	۳۰
مدرس دانشگاه	۹	۳۰	۳۱-۴۰ سال	۱۹	۶۳/۳۳
کارمند ^۱	۲۱	۷۰	۴۱-۵۰ سال	۲	۶/۶۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

برای تحلیل موضوع پس از وارد کردن پرسشنامه‌ها، میزان ارزش به دست آمده برای هر یک از شاخص‌ها در نرم‌افزار میک‌مک وارد شد. نتایج پس از چهار بار چرخش داده‌ای اثرهای متقاطع، مطلوبیت ۱۰۰ درصد داشت که بیانگر روایی مطلوب پرسشنامه است. مقدار پرشدگی ماتریس ۹۱/۷۳ درصد است و این موضوع نشان‌دهنده این است که بیش از ۹۰ درصد، عوامل بر یکدیگر اثرگذار هستند. از سوی دیگر از مجموع ۳۰۸۳ رابطه که در این ماتریس قابلیت ارزیابی را داشت، ۲۷۸ رابطه اثرگذاری صفر داشت که نشان می‌دهد عوامل بر یکدیگر تأثیرگذاری و تأثیرپذیری نداشته است. همچنین، عدد یک که به معنای تأثیرگذاری ضعیف است، شامل ۶۴۲ رابطه، عدد دو که به معنای تأثیر متوسط عوامل است، شامل ۱۳۶۱ رابطه و در نهایت، عدد سه که بیانگر تأثیر زیاد عوامل است، شامل ۱۰۸۳ رابطه می‌شود (جدول ۳).

۱. شاغل درزمینه سازمان شهرداری، مهندس ناظر، کارشناس GIS، میراث فرهنگی

جدول ۳: تحلیل ماتریس اولیه داده‌ها و تأثیرات متقاطع آنها

Table 3: Initial Matrix Analysis of Data and Their Cross Effects

شاخص	ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	تعداد p	کل	درجه پرشدگی
مقدار	۵۹	۴	۲۷۸	۶۴۲	۱۳۶۱	۱۰۸۳	۰	۳۰۸۳	۹۱/۷۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

در ادامه پژوهش رابطه بین متغیرها با استفاده از نرم‌افزار میک‌مک محاسبه و براساس آن برای هر متغیر یک امتیاز در نظر گرفته شد. به دنبال آن براساس امتیازهای به دست آمده متغیرها براساس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به صورت مستقیم و غیرمستقیم رتبه‌بندی می‌شود و دو نوع گراف تأثیرهای مستقیم و غیرمستقیم را ارائه می‌دهد. در واقع، در ماتریس تحلیل ساختاری، میزان تأثیرگذاری براساس جمع سطرها هر نماگر است و بررسی میزان تأثیرپذیری متغیرها با جمع ستون‌های هر نماگر نشان داده می‌شود (جدول ۴).

جدول ۴: میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم متغیرها

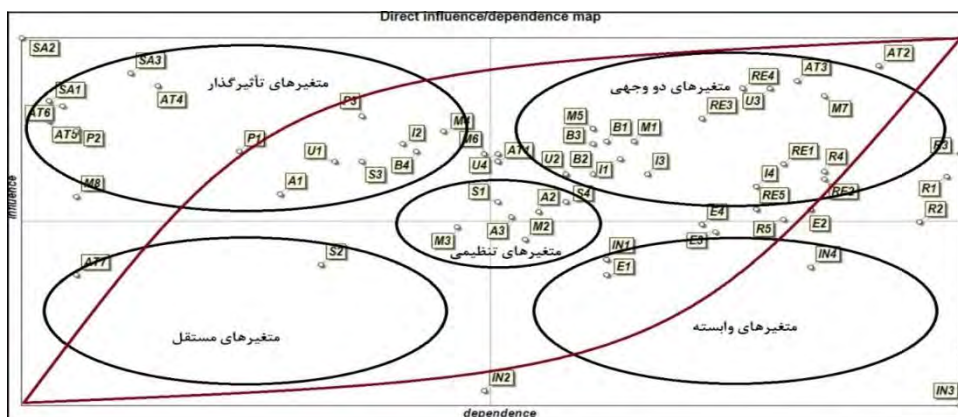
Table 4: The Degree of Influence and Direct Effectiveness of the Variables

متغیر	تأثیر گذاری	تأثیر پذیری	متغیر	تأثیر گذاری	تأثیر پذیری
داشتن تصویر ذهنی خوب	۱۱۳	۱۴۴	رضایتمندی کلی از روستا	۱۰۳	۱۱۶
آگاهی از موقعیت مکانی	۹۵	۱۴۲	بی تفاوتی از حرکت در مسیرها و کران‌ها	۸۰	۱۱۹
آشنایی با اهالی روستا	۱۲۲	۱۴۵	بی تفاوت بودن به مردم، روستاییان، رویدادها و تعاملات در روستا	۲۸	۱۱۰
احساس نزدیکی به بناها و فضاها	۱۱۵	۱۳۵	بی تفاوت بودن به ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی روستا	۲۲	۱۴۵
احساس نزدیکی به ساکنان و گروه‌های اجتماعی	۹۶	۱۳۲	بی تفاوت بودن به تخریب روستا	۷۷	۱۳۴
باهمیت بودن نسبت به سایر مکان‌ها	۱۱۸	۱۳۲	آگاهی از بناها و عناصر معماری روستا	۱۰۶	۹۵
داشتن مقبولیت اجتماعی	۱۱۲	۱۳۵	داشتن نقشه ذهنی مناسب از روستا	۹۹	۱۱۴
پیوستگی خوب و قابل درک میان فضا و مکان	۱۳۶	۱۲۶	توصیف ویژگی‌ها و فضاها در روستا	۹۷	۱۱۲
داشتن ترکیب متنوع از فرم و فعالیت	۱۴۸	۱۲۹	تعلق به فضاها و مکان‌های مختلف روستا	۱۲۷	۱۱۹
برخورداری از ویژگی‌های ساختاری و عناصر خاص	۱۰۰	۱۳۰	پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های مکانی	۱۱۴	۱۱۸
تناسب و سازگاری با نیازها	۷۴	۱۱۹	پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های معماری و تاریخی	۱۲۶	۱۱۸
احساس امنیت و اطمینان خاطر	۱۰۰	۱۳۴	احساس تعلق و احترام به تمام بخش‌های روستا و حفاظت از آن	۱۲۳	۱۰۵
دارا بودن امکانات متنوع برای تمام افراد و گروه‌ها	۹۱	۱۲۷	احساس لذت از حضور در روستا	۱۱۹	۱۱۱
داشتن کیفیت و تنوع پذیرفتنی درباره فضاها و عمومی	۹۴	۱۲۶	یک مجموعه تاریخی ویژه	۱۵۷	۱۳۹

۱۳۳	۱۵۱	حس زیبای بودن حرکت در روستا	۱۲۰	۱۲۰	دارابودن ارتباطات اجتماعی
۸۶	۱۴۹	ریشه‌داری و تعلق	۱۰۴	۱۲۶	وجود اطمینان، دوستی و علاقه
۷۸	۱۳۵	تمایل به ادامه حضور در روستا	۱۲۲	۱۱۴	تداوم برقراری ارتباطات اجتماعی
۷۹	۱۴۱	علاقه‌مند نبودن به ترک روستا	۱۳۰	۱۰۹	برگزاری مشارکت در مراسم سنتی و اصیل روستا
۸۰	۷۴	احساس تعهد به روستا برای حفظ و دفاع از آن	۱۲۱	۱۲۷	یادآوری رویدادهای خاطره‌انگیز
۹۹	۱۱۹	القائنده هویت و اصالت	۱۱۳	۸۸	شکل‌گیری وقایع و رویدادهای تاریخی
۱۱۶	۱۱۴	ایجاد یک مجموعه بی‌نظیر از فضای زنده و پویا به همراه ساختار کالبدی	۱۰۸	۹۳	پیوستگی با گذشته توسط خانه‌های سنگی و نمادهای خاص
۱۳۱	۱۴۸	پاسخگویی همزمان به تمام نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی	۱۰۷	۱۳۱	وجود فعالیت‌های ویژه
۱۱۱	۱۲۲	ساختار انسان‌محور روستا	۱۱۸	۱۳۲	احیا مشاغل سنتی
۹۲	۱۲۳	احساس تعهد به حفاظت از روستا	۱۱۰	۱۲۲	مرمت ساختمان‌های آسیب‌دیده تاریخی
۸۰	۱۳۱	مشارکت در نگهداری و حفاظت از روستا	۱۳۵	۱۴۵	خاطره‌نگیزی در اثر گذشت زمان
۱۰۱	۱۳۷	تشکیل گروه‌های محلی برای بهتر شدن کیفیت فضای روستایی	۸۰	۱۰۵	وجود گردشگران
۷۸	۱۴۳	جلوگیری از مخدوش و نابود کردن روستا	۱۱۱	۱۰۳	احساس راحتی، آسایش و آرامش
۷۶	۱۶۸	اصالت و هویت داشتن روستا	۹۸	۷۸	مناسب بودن از لحاظ کسب‌وکار، رفاه و مطلوبیت
۸۴	۱۵۴	داشتن جایگاه برجسته در معماری نسبت به بناهای معاصر و تعهد نگهداری از آن	۱۰۱	۱۱۹	پاسخگویی به نیازها، علایق و توقعات

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

حالت پایداری و ناپایداری سیستم، برآمده از نحوه پراکنش متغیرها در صفحه پراکنندگی است. در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده‌ای برقرار است؛ زیرا متغیرها در اطراف محور قطری پراکنده است و حالت بینابینی از تأثیرپذیری و تأثیرگذاری را به نمایش می‌گذارند که این خود شناسایی عوامل کلیدی را مشکل می‌کند؛ اما در سیستم پایدار، توزیع متغیرها به صورت I در زبان انگلیسی است؛ بدین معنا که برخی از عوامل تأثیرگذاری زیاد و برخی نیز تأثیرپذیری زیاد دارند. مطابق با نتایج به دست آمده تا این مرحله، وضعیت هر متغیر و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آنها بر هویت و حس مکان در صفحه پراکنندگی ترسیم شد. در نهایت، می‌توان دریافت که وضعیت سیستم در حالت ناپایدار است و بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری پراکنده شده‌اند، وضعیت مشابهی نسبت به یکدیگر دارند و ضعف و شدت آنها نسبت به یکدیگر متفاوت است.

شکل ۲: پایداری و ناپایداری سیستم (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

Figure 2: Stability and Instability of the System

متغیرها بر اساس نحوه قرارگیری به چهار نوع تقسیم می‌شوند که هر یک در نواحی چهارگانه پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری قرار دارند. متغیرهای تأثیرگذار به‌عنوان متغیرهای ورودی مطرح هستند که در آنها تأثیرگذاری نسبت به تأثیرپذیری در سطحی بالاتر قرار دارد و اصلی‌ترین متغیرهای تأثیرگذار هستند. موقعیت این متغیرها در قسمت شمال غربی نمودار است که بیانگر تأثیرگذاری کلان آنها بر کل سیستم است. در پژوهش حاضر ۱۷ متغیر در گروه متغیرهای تأثیرگذار قرار دارند (جدول ۵).

جدول ۵: متغیرهای تأثیرگذار بر هویت و حس مکان با استفاده از روش میک‌مک

Table 5: Variables Affecting Identity and Sense of Place Using the Meek Meek Method

متغیر	عامل
I2: وجود اطمینان، دوستی و علاقه.	تعامل اجتماعی
M4: وجود فعالیت‌های ویژه، m6: مرمت ساختمان‌های آسیب‌دیده تاریخی، M8: وجود گردشگران.	خاطره‌انگیزی
S3: پاسخگویی به نیازها، علایق و توقعات.	رضایت‌مندی
A1: آگاهی از بناها و عناصر معماری روستا.	آگاهی از قرارگیری در مکان
B4: احساس تعلق و احترام به تمام بخش‌های روستا و حفاظت از آن.	تعلق به مکان
At4: ریشه‌داری و تعلق، At5: تمایل به ادامه حضور در روستا، At6: علاقه‌مند نبودن به ترک روستا.	دلبستگی به مکان
U1: الفاکندۀ هویت و اصالت.	یکی شدن با هدف‌های مکان
P1: احساس تعهد به حفاظت از روستا، P2: مشارکت در نگهداری و حفاظت از روستا، P3: تشکیل گروه‌های محلی برای بهتر شدن کیفیت فضای روستایی.	حضور در مکان
Sa1: جلوگیری از مخدوش و نابودکردن روستا، Sa2: اصالت و هویت‌داشتن روستا، Sa3: داشتن جایگاه برجسته در معماری نسبت به بناهای معاصر و تعهد نگهداری از آن.	فداکاری برای مکان

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

متغیرهای دووجهی به دو گروه تقسیم می‌شود و شامل خطر (در قسمت شمال شرقی نمودار اطراف خط قطری قرار دارند) و هدف (در پایین شمال شرقی قطر صفحه واقع هستند) است که تأثیرگذاری و تأثیرپذیری فراوانی دارد و هر تغییری که بر روی این متغیرها انجام گیرد، سایر متغیرها را نیز تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. در پژوهش حاضر از بین ۵۹ متغیر بررسی شده ۲۳ متغیر در دسته دو وجهی قرار داشت (جدول ۶).

جدول ۶: متغیرهای دوجهبی هویت و حس مکان با استفاده از روش میک‌مک

Table 6: Dichotomous Variables of Identity and Sense of Place Using the Mik-Mik Method

عامل	متغیر
شناخت	R1: داشتن تصویر ذهنی خوب، R3: آشنایی با اهالی روستا، R4: احساس نزدیکی به بناها و فضاها.
خوانایی	Re1: بااهمیت بودن به سایر مکان‌ها، Re2: داشتن مقبولیت اجتماعی، Re3: پیوستگی خوب و قابل درک میان فضا و مکان، Re4: داشتن ترکیب متنوع از فرم و فعالیت، Re5: برخورداری از ویژگی‌های ساختاری و عناصر خاص.
تناسب محیطی	E2: احساس امنیت و اطمینان خاطر
تعامل اجتماعی	I1: دارا بودن ارتباطات اجتماعی، I3: تداوم برقراری ارتباطات اجتماعی، I4: برگزاری مشارکت در مراسم سنتی و اصیل روستا.
خاطره‌انگیزی	M1: یادآوری رویدادهای خاطره‌انگیز، M5: احیا مشاغل سنتی، M7: خاطره‌انگیزی در اثر گذشت زمان.
تعلق به مکان	B1: تعلق به فضاها و مکان‌های مختلف روستا، B2: پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های مکانی، B3: پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های معماری و تاریخی.
دلبستگی به مکان	At1: احساس لذت از حضور در روستا، At2: یک مجموعه تاریخی ویژه، At3: حس زیبا بودن حرکت در روستا.
یکی شدن با هدف‌های مکان	U2: ایجاد یک مجموعه بی‌نظیر از فضای زنده و پویا به همراه ساختار کالبدی، U4: ساختار انسان‌محور روستا.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

گروه دیگری از متغیرها، متغیرهای مستقل است که میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آنها در سطح پایینی قرار دارد. جایگاه آنها در پراکنش سیستم، در قسمت جنوب غربی صفحه پراکندگی است. این متغیرها هیچ‌گونه واکنشی در دیگر متغیرها ایجاد نمی‌کند. در پژوهش حاضر سه متغیر از ۵۹ متغیر مطالعه شده در گروه متغیرهای مستقل قرار دارد (جدول ۷).

جدول ۷: متغیرهای مستقل هویت و حس مکان با استفاده از روش میک‌مک

Table 7: Changes of Identity, Identity and Sense of Place Using the Meek Meek Method

عامل	متغیر
رضایت‌مندی	S2: مناسب بودن از لحاظ کسب‌وکار، رفاه و مطلوبیت.
بی تفاوت بودن به مکان	In2: بی تفاوت بودن به مردم، روستاییان، رویدادها و تعاملات در روستا.
دلبستگی به مکان	At7: احساس تعهد به روستا برای حفظ و دفاع از آن

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

متغیرهای تأثیرپذیر یا وابسته که عامل نتیجه نیز است، تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالا دارد. جایگاه آنها در قسمت جنوب شرقی نمودار است. در پژوهش حاضر ۷ متغیر در گروه متغیرهای وابسته قرار دارد که در جدول ۸ ذکر شده است.

جدول ۸: متغیرهای تأثیرپذیر هویت و حس مکان با استفاده از روش میک‌مک

Table 8: Affecting Variables of Identity and Sense of Place Using the Meek Meek Method

عامل	متغیر
شناخت	R2: آگاهی از موقعیت مکانی
تناسب محیطی	E1: تناسب و سازگاری با نیازها، E3: دارا بودن امکانات متنوع برای تمام افراد و گروه‌ها، E4: داشتن کیفیت و تنوع پذیرفتنی درباره فضاهای جمعی و عمومی.
بی تفاوتی بودن به مکان	In1: بی تفاوتی از حرکت در مسیرها و کران‌ها، In3: بی تفاوت بودن به ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی روستا، In4: بی تفاوت بودن به تخریب روستا.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

آخرین گروه از متغیرها، متغیرهای تنظیمی است که در اطراف مرکز نمودار واقع است و در برخی مواقع به‌عنوان متغیرهای اهرمی ثانویه (ضعیف هدف و خطر) عمل می‌کند. این متغیرها قابلیت ارتقا به متغیرهای تأثیرگذار و یا دوجهی را دارد. در پژوهش حاضر نیز ۶ متغیر با وضعیت تنظیمی در صفحه پراکنش متغیرها قرار داشت (جدول ۹).

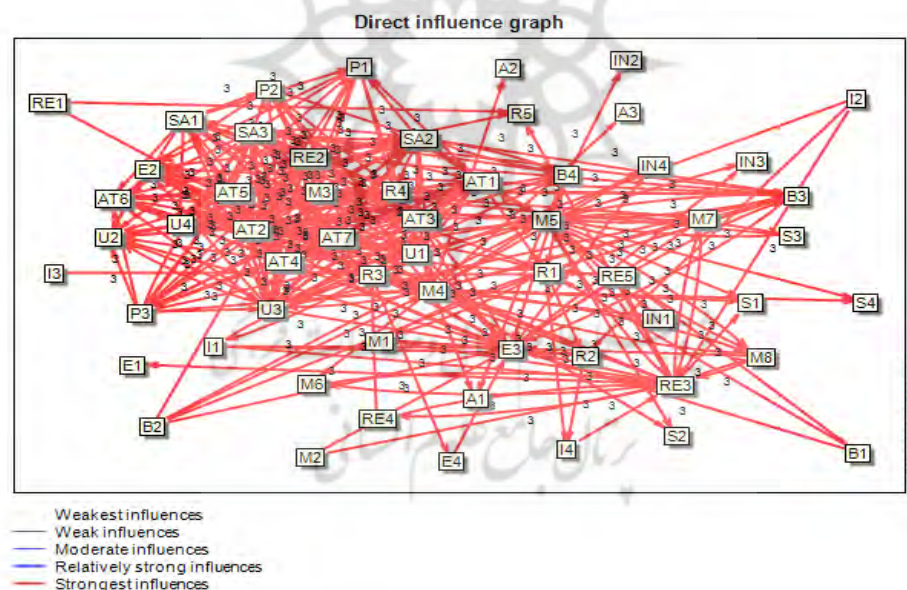
جدول ۹: متغیرهای تنظیمی هویت و حس مکان با استفاده از روش میک‌مک

Table 9: Regulating Variables of Identity and Sense of Place Using the Meek Meek Method

متغیر	عامل
M2: شکل‌گیری وقایع و رویدادهای تاریخی، M3: پیوستگی با گذشته توسط خانه‌های سنگی و نمادهای خاص.	خاطره‌انگیزی
S1: احساس راحتی، آسایش و آرامش، S4: رضایتمندی کلی از روستا.	رضایتمندی
A2: داشتن نقشه ذهنی مناسب از روستا، A3: توصیف ویژگی‌ها و فضاهای روستا.	آگاهی از قرارگیری به مکان

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

در پژوهش حاضر به دنبال تعیین جایگاه متغیرها در نمودار تأثیرگذاری و تأثیرپذیری و مشخص شدن پایداری و ناپایداری سیستم، نمودار تعیین تأثیرات مستقیم متغیرها بر یکدیگر ترسیم شد. در این نمودار انتهای هر خط با یک پیکان نشان داده شده است که بیانگر جهت اثرگذاری متغیر است. شکل ۳ گراف تأثیرگذاری بسیار قوی بین متغیرها را نمایش می‌دهد.

شکل ۳: اثرهای مستقیم متغیرها (MDI) بر یکدیگر (تأثیرهای بسیار قوی) (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

Figure 3: Direct Effects of Variables (MDI) on Each Other (Very Strong Effects)

نرم‌افزار میک‌مک برای محاسبات اثرهای مستقیم، ماتریس را چند بار به توان می‌رساند. پس از امتیازدهی و تحلیل با مدل میک‌مک از بین عوامل انتخاب شده که برای بررسی هویت و حس مکان استفاده شد، ۳۹ متغیر به‌عنوان عوامل کلیدی انتخاب شد. همان‌گونه که جدول ۱۰ نشان می‌دهد از بین ۳۹ متغیر استخراج شده، ۱۳ متغیر اصالت و

هویت‌داشتن روستا، داشتن جایگاه برجسته در معماری نسبت به بناهای معاصر و تعهد در نگهداری از آن، حس زیابودن حرکت در روستا، ریشه‌داری و تعلق، داشتن ترکیب متنوع از فرم و فعالیت، پاسخگویی همزمان به تمام نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، خاطره‌انگیزی در اثر گذشت زمان، جلوگیری از مخدوش و نابودکردن روستا، علاقه‌مند نبودن به ترک روستا، تشکیل گروه‌های محلی برای بهتر شدن کیفیت فضای روستایی، پیوستگی خوب و قابل درک میان فضا و مکان و تمایل به ادامه حضور در روستا بیشترین تأثیر را بر هویت و حس مکان داشته است (جدول ۱۰).

جدول ۱۰: فهرست ۳۹ عامل برتر با بیشترین میزان اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

Table 10: List of the Top 39 Factors with the Highest Direct and Indirect Effects

رتبه	عامل کلیدی	اثر مستقیم	عامل کلیدی	اثر غیرمستقیم
۱	اصالت و هویت‌داشتن روستا	۲۵۴	اصالت و هویت‌داشتن روستا	۲۵۳
۲	یک مجموعه تاریخی ویژه	۲۳۷	داشتن جایگاه برجسته در معماری نسبت به بناهای معاصر و تعهد در نگهداری از آن	۲۳۶
۳	داشتن جایگاه برجسته در معماری نسبت به بناهای معاصر و تعهد در نگهداری آن	۲۳۲	یک مجموعه تاریخی ویژه	۲۳۴
۴	حس زیابودن حرکت در روستا	۲۲۸	ریشه‌داری و تعلق	۲۲۹
۵	ریشه‌داری و تعلق	۲۲۵	حس زیابودن حرکت در روستا	۲۲۵
۶	داشتن ترکیب متنوع از فرم و فعالیت	۲۲۳	داشتن ترکیب متنوع از فرم و فعالیت	۲۲۳
۷	پاسخگویی همزمان به تمام نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی	۲۲۳	پاسخگویی همزمان به تمام نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی	۲۲۱
۸	خاطره‌انگیزی در اثر گذشت زمان	۲۱۹	جلوگیری از مخدوش و نابودکردن روستا	۲۱۸
۹	جلوگیری از مخدوش و نابودکردن روستا	۲۱۶	خاطره‌انگیزی در اثر گذشت زمان	۲۱۴
۱۰	علاقه‌مند نبودن به ترک روستا	۲۱۳	تشکیل گروه‌های محلی برای بهتر شدن کیفیت فضای روستایی	۲۰۹
۱۱	تشکیل گروه‌های محلی برای بهتر شدن کیفیت فضای روستایی	۲۰۷	علاقه‌مند نبودن به ترک روستا	۲۰۸
۱۲	پیوستگی خوب و قابل درک میان فضا و مکان	۲۰۵	تمایل به ادامه حضور در روستا	۲۰۲
۱۳	تمایل به ادامه حضور در روستا	۲۰۴	پیوستگی خوب و قابل درک میان فضا و مکان	۲۰۱
۱۴	احیا مشاغل سنتی	۱۹۹	مشارکت در نگهداری و حفاظت از روستا	۱۹۷
۱۵	وجود فعالیت‌های ویژه	۱۹۸	احیا مشاغل سنتی	۱۹۵
۱۶	مشارکت در نگهداری و حفاظت از روستا	۱۹۸	وجود فعالیت‌های ویژه	۱۹۵
۱۷	یادآوری رویدادهای خاطره‌انگیز	۱۹۲	یادآوری رویدادهای خاطره‌انگیز	۱۹۰
۱۸	تعلق به فضاها و مکان‌های مختلف روستا	۱۹۲	تعلق به فضاها و مکان‌های مختلف روستا	۱۹۰
۱۹	وجود اطمینان، دوستی و علاقه	۱۹۰	وجود اطمینان، دوستی و علاقه	۱۸۸
۲۰	پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های معماری و تاریخی	۱۹۰	پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های معماری و تاریخی	۱۸۷
۲۱	احساس تعلق و احترام به تمام بخش‌های روستا و حفاظت از آن	۱۸۵	احساس تعلق و احترام به تمام بخش‌های روستا و حفاظت	۱۸۷

۲۲	احساس تعهد به حفاظت از روستا	۱۸۵	احساس تعهد به حفاظت از روستا
۲۳	آشنایی با اهالی روستا	۱۸۴	مرمت ساختمان‌های آسیب‌دیده تاریخی
۲۴	مرمت ساختمان‌های آسیب‌دیده تاریخی	۱۸۴	آشنایی با اهالی روستا
۲۵	ساختار انسان‌محور روستا	۱۸۴	الفاکننده هویت و اصالت
۲۶	دارابودن ارتباطات اجتماعی	۱۸۱	احساس لذت از حضور در روستا
۲۷	پاسخگویی به نیازها، علایق و توقعات	۱۷۹	ساختار انسان‌محور روستا
۲۸	احساس لذت از حضور در روستا	۱۷۹	دارابودن ارتباطات اجتماعی
۲۹	الفاکننده هویت و اصالت	۱۷۹	پاسخگویی به نیازها، علایق و توقعات
۳۰	بااهمیت بودن نسبت به سایر مکان‌ها	۱۷۸	بااهمیت بودن نسبت به سایر مکان‌ها
۳۱	احساس نزدیکی به بناها و فضاها	۱۷۳	تداوم برقراری ارتباطات اجتماعی
۳۲	تداوم برقراری ارتباطات اجتماعی	۱۷۲	احساس نزدیکی به بناها و فضاها
۳۳	پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های مکانی	۱۷۲	داشتن تصویر ذهنی خوب
۳۴	ایجاد مجموعه بی‌نظیر از فضای زنده و پویا به همراه ساختار کالبدی	۱۷۲	ایجاد مجموعه بی‌نظیر از فضای زنده و پویا به همراه ساختار کالبدی
۳۵	داشتن تصویر ذهنی خوب	۱۷۰	پیوند و احساس تعلق به ویژگی‌های مکانی
۳۶	داشتن مقبولیت اجتماعی	۱۶۹	داشتن مقبولیت اجتماعی
۳۷	برگزاری مشارکت در مراسم سنتی و اصیل روستا	۱۶۴	برگزاری مشارکت در مراسم سنتی و اصیل روستا
۳۸	آگاهی از بناها و عناصر معماری روستا	۱۶۰	آگاهی از بناها و عناصر معماری روستا
۳۹	وجود گردشگران	۱۵۸	وجود گردشگران

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

باتوجه به ۱۵۵ پرسشنامه توزیع‌شده در بین سرپرستان خانوار روستای کندوان، ۱۴۰ نفر از پاسخگویان را مرد و ۱۵ نفر را زنان تشکیل می‌دادند. از لحاظ میزان تحصیلات از بین مقاطع تحصیلی در نظر گرفته‌شده، ۶۳ نفر تحصیلات زیر دیپلم و دیپلم، ۴۲ نفر تحصیلات فوق دیپلم، ۲۷ نفر بیسواد و ۲۳ نفر تحصیلات لیسانس و بالاتر داشتند. بررسی‌ها نشان داد که از بین چهار رده سنی در نظر گرفته‌شده (۲۰-۳۰ سال، ۳۱-۴۰ سال، ۴۱-۵۰ سال و بالای ۵۰ سال) بیشترین تعداد پاسخگویان با ۷۵ نفر در رده سنی ۴۱-۵۰ قرار داشتند. برای بررسی دیدگاه روستاییان با پیشران‌های مؤثر بر هویت و حس مکان از آزمون فریدمن بهره گرفته شد. این آزمون نشان داد که اهمیت و رتبه پیشران‌های مطرح‌شده از نظر روستاییان با یکدیگر متفاوت است؛ به گونه‌ای که در بین ۱۳ عامل در نظر گرفته‌شده، عوامل تعامل اجتماعی با میانگین رتبه ۹/۳۳ و شناخت با رتبه ۹/۲۷ در بالاترین سطح قرار داشتند. بر این اساس، دارابودن ارتباطات جمعی، برگزاری و مشارکت در مراسم روستا و اطمینانی که بین روستاییان وجود دارد، زمینه تداوم و برقراری ارتباط و تعامل اجتماعی، ایجاد یک تصویر ذهنی خوب و احساس نزدیکی به بناها و مکان‌ها را در بین روستاییان ایجاد کرده است تا روستاییان با آگاهی از موقعیت مکانی، شناخت کاملی از روستا داشته باشند. از سوی دیگر، بررسی نظرهای سرپرستان خانوار بیانگر این موضوع است که بی‌تفاوت بودن به مکان با رتبه ۳/۴۰ در پایین‌ترین سطح ارزیابی شد. این امر نشان می‌دهد که روستاییان به حرکت در مسیرها و کران‌های موجود در روستا احساس تعلق دارند. همچنین، آنها به حفظ

ویژگی‌های کالبدی-اجتماعی و جلوگیری از تخریب روستا وابستگی دارند. بررسی نتایج معناداری این آزمون نشان می‌دهد که مقدار کای دو با $432/816$ کمتر از $0/05$ و سطح معناداری $0/000$ است. این آمار بیانگر این است که بین فراوانی‌های گروه، تفاوت معناداری وجود دارد و این تفاوت‌ها از نظر آماری تأیید شده است.

جدول ۱۱: نتایج آزمون فریدمن براساس نظر جامعه محلی

Table 11: The Results of Friedman's Test Based on the Opinion of the Local Community

معناداری	کای دو	تعداد	رتبه	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	میانگین	عامل
۰/۰۰۰	۴۳۲/۸۱۶	۱۵۵	۹/۲۷	۵/۰۰	۱/۸۰	۰/۷۱۳	۳/۶۷	شناخت
			۷/۱۶	۴/۶۰	۱/۶۰	۰/۶۹۲	۳/۴۰	خوانایی
			۸/۸۵	۴/۷۵	۱/۷۵	۰/۵۹۴	۳/۶۲	تناسب محیطی
			۹/۳۳	۵/۰۰	۱/۷۵	۰/۷۰۹	۳/۷۰	تعامل اجتماعی
			۶/۸۷	۴/۷۵	۱/۶۳	۰/۶۲۱	۳/۳۶	خاطره‌انگیزی
			۶/۸۵	۴/۷۵	۱/۰۰	۰/۷۵۴	۳/۳۱	رضایتمندی
			۳/۴۰	۴/۰۰	۱/۵۰	۰/۴۸۹	۲/۸۰	بی تفاوت بودن به مکان
			۳/۸۰	۴/۳۳	۱/۰۰	۰/۹۱۴	۲/۵۷	آگاهی از قرارگیری در مکان
			۵/۴۴	۴/۵۰	۱/۵۰	۰/۶۰۸	۱۴۳	تعلق به مکان
			۶/۷۸	۴/۷۱	۱/۴۳	۰/۶۷۸	۳/۳۱	دلبستگی به مکان
			۷/۶۹	۵/۰۰	۱/۵۰	۰/۷۷۷	۳/۴۵	یکی شدن با هدف‌های مکان
			۷/۸۰	۴/۷۵	۱/۷۵	۰/۶۷۵	۳/۴۸	حضور در مکان
۷/۷۶	۵/۰۰	۱/۳۳	۰/۶۸۰	۳/۴۵	فداکاری برای مکان			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

نتیجه‌گیری

وجود حس مکان در روستا یکی از پیش شرط‌های پایداری آن است که برای دستیابی به این پایداری باید عوامل اصلی تأثیرگذار بر آن را برای تداوم این حس در طول زمان شناسایی کرد. در این راستا پژوهش حاضر با هدف شناسایی پیشران‌های هویت و حس مکان در روستای تاریخی کندوان به روش آینده‌پژوهی انجام شده است؛ زیرا روند جلوگیری از تخلیه روستاها در حال حاضر و در آینده اهمیت زیادی دارد.

نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش براساس نظر متخصصان نشان داد که از ۳۹ متغیر به‌عنوان پیشران‌های مؤثر بر هویت و حس مکان در روستای کندوان، سه متغیر مربوط به عامل «فداکاری برای مکان» بود. همچنین، شش متغیر از عامل دلبستگی به مکان در بین عوامل پیشران قرار داشت؛ بنابراین زمانی که احساس عاطفی در فرد نسبت به یک مکان شکل می‌گیرد، زمینه ریشه‌دار شدن آن مکان برای روستا مهیا می‌شود؛ از این رو زمینه هویت‌مند شدن مکان با شکل‌گیری احساس دلبستگی به یک مکان در ذهن فرد شکل می‌گیرد. بر این اساس، به هر میزان حضور فرد در روستا و برخورد او با آن مکان بیشتر باشد، دلبستگی به آن مکان در فرد نیز بیشتر می‌شود. نتایج این بخش از پژوهش با

یافته‌های حیدری و جمشیدی (۱۴۰۰) مبنی بر ارتباط و تحلیل هویت و دلبستگی به مکان همخوانی دارد. شش متغیر از عامل خاطره‌انگیزی جزء متغیرهای پیشران هویت و حس مکان در روستای کندوان بود. وضعیت متغیرهای خاطره‌انگیزی در بین دو گروه مطالعه‌شده نشان می‌دهد که این عامل از جمله عوامل مهمی است که هویت و حس مکان را ارتقا می‌بخشد. وجود فعالیت‌های ویژه در این روستا و وقایع و رویدادهای تاریخی که در آن وجود دارد، زمینه‌ی وقایع خاطره‌انگیز را در گذشت زمان فراهم می‌کند. در واقع، پیوستگی با گذشته توسط خانه‌های سنگی و نمادهای خاص نشان می‌دهد که خاطره‌انگیزی پدیده‌ای اجتماعی-فضایی است که در تعامل بین روستاییان و روستا شکل می‌گیرد. همچنین، مناسب بودن از لحاظ کسب‌وکار، احساس راحتی، آسایش، آرامش و پاسخگویی به نیازها و علایق روستاییان از جمله عواملی است که بر رضایت‌مندی از مکان در روستای کندوان اثرگذار است. ساختار انسان‌محور روستا که متناسب با نیازهای انسان شکل گرفته است، از جمله عوامل اثرگذار بر هویت و حس مکان است؛ زیرا این ساختار از طرفی، القاکننده هویت و حس مکان است و از طرف دیگر، منجر به ایجاد یک مجموعه بی‌نظیر از فضای پویا شده است که پاسخگوی نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاییان است. تمایل به ماندگاری جمعیت در روستا از طرفی، منجر به احساس تعلق به مکان در فرد روستایی می‌شود و از طرف دیگر، باعث برتری تعلق اجتماعی بر تعلق کالبدی می‌شود. این موضوع بیانگر برتری تعلق اجتماعی بر تعلق کالبدی است؛ زیرا زمینه احساس تعلق به مکان را در فرد روستایی فراهم می‌کند. تعلق به ویژگی‌های تاریخی، مکانی و معماری بر حس تعلق به مکان اثرگذار است. بر این اساس، روستاییان با دارا بودن احساس تعلق و احترام به تمام بخش‌های روستا و حفاظت از آن بر هویت و حس مکان اثرگذار هستند. خوانایی یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار بر هویت و حس مکان است. مطابق با یافته‌های پژوهش حاضر برخورداری از ویژگی‌های ساختاری و عناصر خاص از جمله عواملی است که بر خوانایی روستای کندوان اثرگذار است؛ زیرا از طرفی، زمینه ترکیب متنوعی از فرم و فعالیت فراهم می‌شود و از طرف دیگر بر پیوستگی فضا و مکان نیز اثرگذار بوده است. خوانایی از سوی دیگر بر عامل آگاهی از قرارگیری در مکان نیز اثرگذار است؛ زیرا خوانایی بر داشتن نقشه ذهنی مناسب، توصیف ویژگی‌ها و فضاهای روستا مؤثر است. نتایج حاصل از یافته‌های این پژوهش با مطالعات لک و غلامپور (۱۳۹۴) مبنی بر درک معنای حس مکان در بازسازی مسکونی مطابقت دارد. همچنین، بررسی‌ها نشان داد که نتایج پژوهش حاضر با مطالعات صمدپور و همکاران (۱۳۹۸) که با هدف تبیین عوامل مؤثر بر حس مکان در جامعه روستایی انجام شده است، همخوانی دارد. از سوی دیگر مرور مطالعات و مقایسه نتایج بیانگر این موضوع است که پژوهش حاضر با مطالعه حاتمی خانقاهی و همکاران (۱۳۹۸) (با هدف سنجش حس مکان در روستاهای جابه‌جا شده پس از سانحه انجام شد) مطابقت دارد.

باتوجه به آنچه ذکر شد، می‌توان گفت مواردی که به‌عنوان پیشران‌های تأثیرگذار بر حس مکان انتخاب شدند، این حس را به‌صورت آگاهانه و ناآگاهانه در بین افراد به وجود می‌آورند و موجب پایداری و دوام روستا در طول قرن‌ها و سالیان متمادی می‌شوند و در نهایت، با ایجاد محیطی مطلوب، زندگی اجتماعی را در این روستا ایجاد می‌کنند. تأکید بر ارزش‌ها و هویت موجود در روستا منجر به خلق فضایی باکیفیت و خاطره‌انگیز شده است که بر کیفیت ادراکی معماری، خاطره جمعی و حس مکان اثرگذار است. روستاییان با برقراری تعامل اجتماعی، لذت‌بخش بودن زندگی در

روستا را احساس کرده‌اند و این امر بستر و زمینه مناسب را برای زندگی آنها فراهم کرده است که این خود حاصل ارتباطات درونی و خصوصیات محیطی است و نقش مهمی در دل‌بستگی به روستا و حفظ حس مکان دارد. احساس نزدیکی، انس و پیوند با گروه‌های روستایی موجب مقبولیت اجتماعی آنها شده است؛ زیرا حضور روستاییان علاوه بر اینکه در گذشته روستا دخیل است در اتفاقات روی داده در محیط روستا و حفظ آن نیز اثر دارد. یکی دیگر از عوامل مهم و تأثیرگذار بر هویت و حس مکان در این روستا، وجود دوستی، امنیت و اطمینان خاطر است که از عوامل مهم در شکل‌گیری معماری روستای کندوان است و در طول زمان نیز تداوم دارد. وجود ترکیب‌های متنوع از فرم‌ها و فعالیت‌ها باعث شده است که یکسانی و یکنواختی فضاها کاهش پیدا کند و به دنبال آن روستاها به دلیل برخورداری از ویژگی‌های ساختاری-کالبدی عناصر خاص برجستگی خاصی نسبت به سایر مکان‌ها پیدا کنند. در نهایت، می‌توان بیان کرد که وجود خانه‌های سنگی و نمادهای خاص در روستا بر خاطره‌انگیزی مکان افزوده است. وجود ارزش‌های بومی و منطقه‌ای، فعالیت‌ها و مشاغل سنتی از طرفی، ارزش خاصی را به روستای کندوان داده و از طرف دیگر آن را از لحاظ سیاسی، اقتصادی و اجتماعی واجد اهمیت کرده است تا از این طریق در قالب نظام اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و مدیریتی به ساماندهی کالبدی کنونی روستا اقدام شود و در نهایت، با گسترش ارزش‌های بومی و منطقه‌ای، فعالیت‌ها و مشاغل سنتی این روستا بهبود پیدا کند. همچنین، توجه به این ارزش‌ها و فعالیت‌ها به‌عنوان بخشی از نظام مدیریتی کشور منجر به ایجاد فرصتی برای ساماندهی و احیا روستاها به‌عنوان یک میراث زنده و پویا می‌شود.

منابع

- احمدی، فرزانه، آقا لطفی، آزاده، و افشار، علی (۱۳۹۳). عوامل تأثیرگذار بر حس تعلق در فرآیند بازآفرینی در بافت مسکونی اطراف حرم حضرت امام رضا (ع): محله نوغان. *نشریه شهرسازی و معماری، هفت شهر معماری و شهرسازی*، ۴ (۴۷، ۴۸)، ۷۰-۸۴.
- افراسیابی، محمدصادق، بزی، خدا رحم، و میرزاپور، سلیمان (۱۳۹۳). بررسی حس تعلق به مکان در محلات شهر خرم‌آباد. *نشریه معماری و شهرسازی پایدار*، ۲ (۲)، ۱-۱۴. Doi: 20.1001.1.25886274.1393.2.2.1.6
- جوان فروزنده، علی، و مطلبی، قاسم (۱۳۹۰). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل‌دهنده آن. *هویت شهر*، ۵ (۸)، ۲۷-۳۷. Doi: 20.1001.1.17359562.1390.5.8.3.7
- حاتمی خانقاهی، توحید، وزیری، وحید، و تقی‌زاده هیر، مهسا (۱۳۹۸). سنجش حس مکان در روستاهای جابه‌جاشده پس از سانحه (مطالعه موردی: روستای کنزق، استان اردبیل). *مسکن و محیط روستا*، ۳۸ (۱۶۶)، ۶۲-۴۹. Doi: 10.22034/38.166.49
- حبیبی، داوود، حبیبی، دینا، کسالایی، افسانه، گرجی‌پور، فاطمه، و توکلی، مهرداد (۱۳۹۷). تبیین حس تعلق به مکان و هویت در فضاهای شهری با تأکید بر بازارهای سنتی. *معماری‌شناسی*، ۱ (۳)، ۱-۸.
- حق‌پرست، فرزین، آصفی، مازیار، و ابی‌زاده، الناز (۱۳۹۸). تأثیر مؤلفه‌های هویت مکان بر حس تعلق به مکان: مطالعه بازار تاریخی تبریز. *تحقیقات جغرافیایی*، ۳۴ (۳)، ۳۰۳-۳۱۲. Doi: 10.29252/geores.34.3.303

- حیدری، علی‌اکبر، و جمشیدی، فهیمه (۱۴۰۰). تحلیل ارتباط میان دو مفهوم هویت مکان و دلبستگی به مکان در فضاهای باز شهری (نمونه موردی: باغ ارم شیراز). *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱۲ (۴۴)، ۱۷۳-۱۸۸.
- دل‌انگیزان، سهراب، کریمی، محمد شریف، و نوروزی، حسن (۱۳۹۶). آینده‌نگاری توسعه منطقه‌ای به روش شناسایی عدم قطعیت‌های کلیدی (مورد مطالعه: استان کهگیلویه و بویراحمد). *مدیریت شهری*، ۱۶ (۴۸)، ۴۹۷-۵۱۲.
- رضایی، معصومه، عارفی مقدم، ویکتور، و فرشچیان، امیرحسین (۱۳۹۵). رنگ و تأثیر آن بر هم‌افزایی حس تعلقی مکان در فضاسازی مکان معماری اسلامی. *مطالعات هنر و علوم انسانی*، ۲ (۱۰)، ۳۳-۴۲.
- زالی، نادر، و عطریان، فروغ (۱۳۹۵). تدوین سناریوهای توسعه گردشگری منطقه‌ای براساس اصول آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: استان همدان). *آمایش سرزمین*، ۸ (۱)، ۱۳۱-۱۰۷. Doi: 10.22059/JTCP.2016.59147
- صمدپور، امیر، اعتصام، ایرج، و عینی‌فر، علیرضا (۱۳۹۸). تبیین عوامل انگیزش حس مکان در جامعه روستایی با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری (مطالعه موردی: پهنه روستایی استان آذربایجان شرقی). *مسکن و محیط روستا*، ۳۸ (۱۶۵)، ۸۰-۶۵. Doi: 10.22034/38.165.65
- سرتیپی‌پور، محسن (۱۳۸۸). بررسی تحلیلی مسکن روستایی در ایران. *صفه*، ۱۹ (۱ و ۲)، ۴۷-۶۰. Doi: 20.1001.1.1683870.1388.19.2.5.1
- عیسی‌لو، علی‌اصغر، بیات، مصطفی، و بهرامی، عبدالعلی (۱۳۹۳). انگاره‌های زیست‌پذیری رهیافتی نوین جهت ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی (مطالعه موردی: شهرستان قم، بخش کهک). *مسکن و محیط روستا*، ۳۳ (۱۴۶)، ۱۲۰-۱۰۷.
- فاتح‌راد، مهدی، جلیوند، محمدرضا، و نصرالهی وسطی، لیللا (۱۳۹۲). درآمدی بر مبانی معرفت‌شناسی و روش‌شناسی آینده‌پژوهی. *مطالعات آینده‌پژوهی*، ۲ (۸)، ۲۷-۵۲.
- فلاح، محمدصادق، و نوحی، سمیرا (۱۳۹۱). ماهیت نشانه‌ها و نقش آن در القای حس مکان فضای معماری. *معماری و شهرسازی*، ۱۷ (۱)، ۱۷-۲۵. Doi: 10.22059/JFAUP.2012.29693
- کلالی، پریسا، و مدیری، اتوسا (۱۳۹۱). تبیین نقش مؤلفه معنا در فرآیند شکل‌گیری حس مکان. *نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی*، ۱۷ (۲)، ۴۳-۵۲. Doi: 10.22059/JFAUP.2012.30159
- لک، آزاده، و غلامپور، اشکان (۱۳۹۴). درک معنای حس مکان در بازسازی مسکونی بم. *مسکن و محیط روستا*، ۳۴ (۱۴۹)، ۵۰-۳۷.
- محموظی، محمدصادق (۱۳۹۱). الوهیت و دین‌مداری. *ماهنامه گردشگری*، ۷ (۲۹)، ۱-۱۰.
- موسوی، سیدروح اله، موسوی، سیده پروین، و برومندان، فریبا (۱۳۹۳). آینده‌پژوهی دانشی کاربردی در توسعه روستایی. *سومین همایش ملی آینده‌پژوهی*، تهران.

Afrasiyabi, M. S., Bazi, Kh., & Mirzapour, S. (2016). Spatial and locative consequences of a place sense of belonging in to place in Khorramabad districts. *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 2(2), 1-14. Dor: 20.1001.1.25886274.1393.2.2.1.6 [In Persian].

Ahmadi, F., Aghalatif, A., & Afshar, A. (2014). Factors influencing a sense of belonging in the regeneration of Noghhan Neighborhood in the residential fabric near the Imam Reza Shrine. *Journal of the Urban Development and Organization (Haft Shahr)*, 4(47-48), 70-84 [In Persian].

- Argent, N., Tonts, M., Jones, R., & Holmes, J. (2009). Rural amenity and rural change in temperate Australia: Implications for development and sustainability. *Journal for Geography*, 4(2), 15-28.
- Delangizan, S., Karimi, M. Sh., & Norouzi, H. (2017). Foresight of regional development by the method of identifying key uncertainties (Case study: Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad province). *Journal of Urban Management*, 16(48), 497-512 [In Persian].
- Devine-Wright, P., & Howes, Y. (2010). Disruption to place attachment and the protection of restorative environments: A wind energy case study. *Journal of Environmental Psychology*, 30(3), 271-280. Doi: 10.1016/j.jenvp.2010.01.008
- Faiz, A., Faiz, A., Wang, W., & Bennett, C. (2012). Sustainable rural roads for livelihoods and livability. *Journal Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 53, 1-8. Doi: 10.1016/j.sbspro.2012.09.854
- Falahat M. S. (2006). The sense of space and its factors. *Honar-ha-ye Ziba*, 7(26), 57-66.
- Falahat, M. S., & Noohi, S. (2012). The nature of signs and their role in enhancement of sense of place in architectural spaces. *Journal of Fine Arts (Architecture and Urban Planning)*, 17(1), 17-25. Doi: 10.22059/jfaup.2012.29693 [In Persian].
- Fatehrad, M., Jalilvand, M. R., & Nasrullahi Vasati, L. (2013). An introduction to the basics of epistemology and future research methodology. *Journal of Future Research Studies*, 2(8), 27-52 [In Persian].
- Gifford, R. (2002). *Environmental psychology: Principles and practice*. Third Edition. Colville, WA: Optimal.
- Godet, M. (2011). *Memory of the future list of fundamental futures texts*. Available At: [Http://En.Lapropective.Fr/Memory-Of-The-Future.Html](http://En.Lapropective.Fr/Memory-Of-The-Future.Html).
- Grenni, S., Soini, K., & Hurlings, L. G. (2020). The inner dimension of sustainability transformation: How sense of place and values can support sustainable place-shaping. *Sustainability Science*, 15, 411-422. Doi: 10.1007/s11625-019-00743-3
- Habibi, D., Habibi, D., Kasalaei, A., Gorjipour, F., & Tavakoli, M. (2018). Explaining the sense of belonging to place and identity in urban spaces with an emphasis on traditional markets. *Journal of Architecture*, 1(3), 1-8 [In Persian].
- Haghparsat, F., Asefi, M., & Abizadeh, E. (2019). Effect of the place identity components on place attachment; Study of the Tabriz historic bazaar. *Journal of Geographical Research*, 34(3), 303-312. Doi: 10.29252/geores.34.3.303 [In Persian].
- Hatami Khanghahi, T., Vaziri, V., & Taghizadeh Hir, M. (2019). Measure the sense of place in a displaced village after disaster (Case study: Kanzag village in Ardabil). *Journal of Housing and Rural Environment*, 38(166), 49-62. Doi: 10.22034/38.166.49 [In Persian].
- Heidari, A. A., & Jamshidi, F. (2021). Analysis of the relationship between the two concepts of place identity and place attachment in urban open spaces (Case study: Eram Garden of Shiraz). *Journal of Research and Urban Planning*, 12(44), 173-188. Dor: 20.1001.1.22285229.1400.12.44.11.3 [In Persian].
- Hidalgo, C., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273-281. Doi: 10.1006/jevp.2001.0221
- Isalou, A. A., Bayat, M., & Bahrami, A. (2014). The notion of livability: A new approach in improvement of quality of life in rural communities (Case study: Qom county, Kahak district). *Journal of Housing and Rural Environment*, 33(146), 107-120 [In Persian].
- Javan Forouzande, A., & Motalebi, Gh. (2011). The concept of place attachment and its elements. *Journal of City Identity*, 5(8), 27-37. Dor: 20.1001.1.17359562.1390.5.8.3.7 [In Persian].
- Kalali, P., & Modiri, A. (2012). Explanation of the role of meaning component in the process of creating the sense of place. *Journal of Fine Arts (Architecture and Urban Planning)*, 17(2), 43-52. Doi: 10.22059/jfaup.2012.30159 [In Persian]. Retrieved from: https://Journals.Ut.Ac.Ir/Article_30159.Html.
- Lak, A., & Gholampoor, A. (2015). Understanding the meaning of sense of place in Bam residential reconstruction (Case study: Narges residential complex). *Journal of Housing and Rural Environment*, 149, 37-50 [In Persian].
- Mahfoozi, M. S. (2012). Divinity and religiosity. *Tourism Monthly Journal*, 13(29), 1-10 [In Persian].

- Masterson, V. A., Enqvist, J. P., Stedman, R. C., & Tengö, M. (2019). Sense of place in social– ecological systems: From theory to empirics. *Sustainability Science*, 14, 555–564. Doi: 10.1007/s11625-019-00695-8
- Mousavi, S. R., Mousavi, S. P., & Boroumandan, F. (2014). Applied scientific future research in rural development. *The Third National Conference on Future Studies*, Tehran [In Persian].
- Newell, R., & Canessa, R. (2018). From sense of place to visualization of place: Examining people-place relationships for insight on developing geovisualizations. *Heliyon*, 4(2), 1-37. Doi: 10.1016/j.heliyon.2018.e00547
- Relph, E. (1976). *Place and placeness*. London: Pion.
- Rezaei, M., Arefi Moghadam, V., & Farshchian, A. H. (2016). Color and its effect on the synergistic sense of belonging to the place in the spatialization of Islamic architecture. *Journal of Art and Humanities Studies*, 2(10), 33-42 [In Persian].
- Samadpour, A., Eatesam, I., & Eini Far, A. (2018). Explaining the motivational factors of the sense of place in rural society using structural rate modeling (Case study: Rural area of east azarbaijan province). *Journal of Housing and Rural Environment*, 38(165), 65-80. Doi: 10.22034/38.165.65 [In Persian].
- Sartipipour, M. (2010). An analytical review of rural housing in Iran. *Soffeh (Shahid Beheshti University)*, 19(1-2), 47-60 [In Persian].
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10. Doi: 10.1016/j.jenvp.2009.09.006. Retrieved from: [Http://Web.Uvic.ca/~Esplab/Sites/Default/Files/2010 Tripartite Scannell](http://Web.Uvic.ca/~Esplab/Sites/Default/Files/2010_Tripartite_Scannell)
- Shamai, S. (1991). Sense of place: An empirical measurement. *Geoforum*, 22(3), 347-358. Doi: 10.1016/0016-7185(91)90017-K
- Steele, F. (1981). *The sense of place*. Boston: CBI Publishing.
- Tan, S. K., Tan, S. H., Kok, Y. S., & Choon, S. W. (2018). Sense of place and sustainability of intangible cultural heritage – the case of George Town and Melaka. *Journal of Tourism Management*, 67, 376-387. Doi: 10.1016/j.tourman.2018.02.012
- Trell, E., Van Hoven, B., & Huigen, P. (2012). It's good to live in Järva-Jaani but we can't stay here': Youth and belonging in rural Estonia, *Journal of Rural Studies*, 28(2), 139-148. Doi: 10.1016/j.jrurstud.2012.01.023
- Ujang, N. (2012). Place attachment and continuity of urban place identity. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 49, 156-167. Doi: 10.1016/j.sbspro.2012.07.014
- Vink, R., & Varró, K. (2021). Running Rotterdam: On how locals' participation in running events fosters their sense of place. *GeoJournal*, 86(2), 963–978. Doi: 10.1007/s10708-019-10104-3
- Zali, N., & Atrian, F. (2016). Presentation of tourism regional development scenarios based on the principles of futures studies (Case study: Hamadan province). *Journal of Town and Country Planning*, 8(1), 107-131. Doi: 10.22059/jtcp.2016.59147 [In Persian].
- Zetter, R., & Boano, C. (2010). Space and place after natural disasters and forced displacement. In: *Rebuilding after disasters: From emergency to sustainability*. Taylor and Francis.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی